

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію

Крисанової Тетяни Анатоліївни

«Актуалізація негативних емоцій в англomовному кінодискурсі: когнітивно-комунікативний і семіотичний аспекти»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук

зі спеціальності 10.02.04 – германські мови

Одним з основних принципів сучасної лінгвістичної теорії, як відомо, є антропоцентризм, який виходить з необхідності розуміти мову як засіб трансляції знань, досвіду, світобачення, емоцій і внутрішніх переживань людини. Ще на початку XIX ст. В. фон Гумбольдт відзначив, що мова як діяльність людини пронизана почуттями. В даний час лінгвістика знову звернулася до його теорії, яка закликає вивчати мову в тісному зв'язку з людиною. У цьому ключі особливої важливості набуває підхід до вивчення мовної особистості з позицій її емоційного стану.

На сьогоднішній день у мовознавстві існує великий доробок праць, присвячених вивченню емоційної сфери людини й способів вербалізації емоцій у мові, серед яких насамперед відзначимо дослідження співвідношення мови, емоцій та культури, представлених, зокрема, у працях А. Вежбицької, О.Є. Філімонової, В.І. Шаховського; вивчення особливостей вербалізації емоцій на лексичному та синтаксичному рівнях в мові й мовленні наявні у роботах Дж. Ларда, Ю.Д. Апресяна, М.В. Гамзюка, С.А. Жаботинської, А.Е. Левицького, О.Ю. Мягкової; емоційні концепти трактуються А. Вежбицькою, З. Кьовечешом, О.Л. Бессоновою, В.Г. Ніконовою; прагматичні особливості вербалізації емоцій та емотивного художнього дискурсу розглядаються, зокрема, Х. Арндом, І.С. Шевченко, О.П. Воробйовою, Л.І. Белеховою. Водночас розвідки, присвячені дослідженню вербалізації емоцій у кінодискурсі є поодиноким (Є.С. Красавцева, Є.М. Люльчева, Є.В. Сидорова), що і стало предметом зацікавлень Т.А. Крисанової.

На новому витку спіралі пізнання фокус дослідницької уваги все міцніше закріплюється на розгляді мови як системи орієнтуючої поведінки. Підвищення інтересу до віддзеркалення особистості в мові визначило виникнення низки нових напрямків у лінгвістиці: психолінгвістика, когнітивна лінгвістика, соціолінгвістика, мультимодальна лінгвістика всередині яких процес міждисциплінарного синтезу і симбіозу триває. У цьому ряду слід виділити зовсім нову для вітчизняного мовознавства галузь – **когнітивну семіотику кінодискурсу**.

Семіотичні дослідження відповідають антропоцентричному напрямку в лінгвістиці, в якому мова розглядається в широкому екзистенційному і понятійному контексті буття людини, в тісному зв'язку зі свідомістю і мисленням особистості, з його духовним світом.

Незважаючи на той факт, що сьогодні дослідження кінодискурсу досягли значного розвитку, а його мультимодальна сутність зумовлює зміни й модифікації у трактуванні багатьох феноменів (див. праці Гридасової О.І., А.М. Зарецької, Є.А. Колодіної, І.М. Лавріненко, J. Jaeckle, S. Kozloff тощо), конструювання емоційно-чуттєвої сфери залишається недостатньо вивченим. У такому світлі комплексне студіювання того, як семіотичність детермінує способи вербалізації емоцій у кінодискурсі, є дуже своєчасним і перспективним, оскільки воно присвячене одному з найбільш молодих, але в той же час найактуальніших напрямків вивчення концептуальної та мовної картин світу, а саме когнітивно-емоційному.

Безсумнівним є той факт, що подібні розвідки, як правило, мають інтердисциплінарний характер, виходять за межі однієї дисципліни, намагаються врахувати здобутки суміжних гуманітарних наук та суміжних галузей мовознавства. Потреба в їх проведенні викликана не лише факторами внутрішнього розвитку науки, вона диктується також і соціальними чинниками: необхідністю піддати аналізу певні нові когнітивні та комунікативно-прагматичні процеси, які набувають дедалі більшої значущості в мовному житті суспільства.

Рецензоване дослідження Тетяни Анатоліївни Крисанової, присвячене розгляду когнітивно-комунікативних й лінгвосеміотичних характеристик негативних емоцій гніву, страху, суму, відрази на матеріалі різножанрових англомовних художніх кінофільмів, належить саме до такого типу досліджень і представляє один з найбільш актуальних напрямів у сучасному мовознавстві.

Його незаперечна **новизна й актуальність** зумовлена зверненням до такого сегмента сучасної мовної практики, а саме **лінгвістики кіно**, який майже не був у фокусі уваги сучасних вітчизняних студій.

Новизна й актуальність дисертації зумовлена ще й тим, що дослідниця тлумачить негативні емоції як емерджентний дискурсивний динамічний конструкт, єдність вербального, невербального і кінематографічного, закорінена в семіотичній природі кінодискурсу (с. 159).

Розроблений авторкою комплексний когнітивно-прагматичний лінгвосеміотичний підхід, що базується на використанні методів *дефініційного, поняттєвого та компонентного аналізу, методу польового структурування, концептуального перехресного мапування, методики ментальних просторів, семіотичного, інтенційного та мультимодального аналізу*, повністю відповідає цілям дослідження та свідчить про достовірність отриманих даних. Застосований підхід дав змогу Т.А. Крисановій отримати вагомі для розвитку дискурсології, лінгвістичної прагмасеміотики, когнітивної лінгвістики та мультимодальних розвідок, що зумовлює **теоретичне значення** дисертації.

Крім того, результати роботи мають суттєву **практичну цінність** через можливість їх використання у курсах лекцій “Лексикологія англійської мови”, загального мовознавства, при розробці спецкурсів з проблем теорії мовної комунікації, лінгвосеміотики, лінгвістики кіно та когнітивної лінгвістики. Результати дослідження можуть знайти своє використання у науково-дослідній роботі студентів і аспірантів та при укладанні кінословників та глосаріїв емотивів.

Серед основних надбань розвідки виділяємо обґрунтування у межах сучасної дискурсології нового напрямку **когнітивно-прагматичної емотивної лінгвістики кіно**, спрямованого на з'ясування способів актуалізації базових негативних емоцій гніву, страху, суму, відрази в англomовному художньому кінодискурсі; розробка **інтегрованої прагмасеміотичної моделі комунікації в кінодискурсі**, яка уможливорює конструювання смислів у процесі інтеграції вербального, невербального й кінематографічного семіотичних ресурсів за допомогою візуального та аудіального модусів; виділення **відмінних атрибутів емоцій гніву, страху, суму, відрази**, актуалізованих в англomовному кінодискурсі, які демонструють найбільшу розбіжність у невербальному та кінематографічному вимірах, а також у різних домінантних моделях мультисеміозису окремих емоцій; репрезентація взаємодії **потенціалу вербальної й інших семіотичних систем** в актуалізації базових негативних емоцій у кінодискурсі та структурація **моделі мультисеміозису** гніву, страху, суму й відрази за статичним і динамічним прагмасеміотичними параметрами.

Дисертацію виконано відповідно до **плану** комплексної наукової теми кафедри ділової іноземної мови та перекладу ХНУ імені В. Н. Каразіна «Професійні і художні дискурси у когнітивно-комунікативному вимірі», (затверджено вченою радою факультету іноземних мов 14.12.2018 р., протокол № 14).

Необхідно відмітити композиційну гармонійність і методичну послідовність наукової праці. **Структура** дисертації є чіткою, збалансованою і логічною, у якій дисертантка поступово вирішує поставлені завдання.

У **вступі** належним чином висвітлено всі необхідні дані відповідно до вимог. Обґрунтовано вибір теми та її актуальність, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання, виділено гіпотезу, методи і матеріал дослідження, розкрито його наукову новизну, теоретичне і практичне значення, зазначені

положення, що виносяться на захист, поінформовано про апробацію результатів і публікації по темі дослідження.

Перший розділ, як того і вимагає наукова робота, викристалізовує пошуки дослідницею власної методології аналізу матеріалу, який за масштабами не може не викликати схвалення, а за глибиною висвітлення проблеми – поваги. Систематизувавши погляди науковців на феномен «емоція(ї)» (підрозділи 1.1.1, 1.1.2), дисертантка зазначила, що основну увагу приділено аналізу їх біологічної та когнітивної природи, що виходить із діалектичного зв'язку індивіда, суспільства, культури і мови (с. 43-44). Це дало змогу прослідкувати генезу емоцій та виділити й схарактеризувати базові, які й досліджуються в цій науковій праці (с. 45-58).

Авторка чітко визначає напрямків вивчення емоцій в кінодискурсі (підрозділ 1.1.3), зазначаючи, що їх основні характеристики в кінодискурсі зумовлені когнітивними чинниками і мають асоціативну і експресивну природу (с. 79).

Правомірним видається також твердження щодо визначення художнього кінодискурсу як складного цілісного соціально і культурно зумовленого мультимодального мисленнево-комунікативного феномену, якому притаманні експресивність, інтерактивність, символічність та комбінація лінгвальних і нелінгвальних семіотичних систем (с. 88).

Імпонує запропоноване дисертанткою тлумачення кіносценарію як когнітивного підґрунтя кінофільму, що реалізує інтенцію сценариста і містить інформацію про дійових осіб, драматургічний конфлікт, розвиток подій і їх кульмінацію (підрозділ 1.2.2).

Не викликає заперечення теза про те, що кінодискурс характеризується мультимодальністю, яка пов'язана візуальним і аудіальним модусами, що є інформаційними каналами актуалізації негативної емоції, та мультисеміотичність, що фокусує увагу на поєднанні ресурсів вербальної, невербальної і кінематографічної семіотичних систем (підрозділ 1.3).

Важливим для подальшого аналізу є положення про подвійний семіозис емоцій в кінодискурсі (с. 91), який відбувається в тексті кіносценарію, де знаки кожної семіотичної системи отримують лінгвальну інтерпретацію як контекст планованої дієгетичної комунікації, а в подальшому у дієгетичному просторі кінофільму через взаємодію вербальних, невербальних і кінематографічних семіотичних ресурсів за посередництвом візуального й аудіального модусів.

Зауважимо, що найбільшим плюсом теоретичного розділу є його концептуальність для розвідки загалом. Основні його положення втілюються в кожному наступному розділі, уведені до аналізу поняття та моделі ефективно використовуються в практичних розділах, “працюючи” на відмінний результат.

Вартим на позитивну оцінку є **другий розділ** дисертації, який логічно продовжує перший і присвячений обґрунтуванню когнітивно-прагматичних та лінгвосеміотичних принципів актуалізації негативних емоцій у кіно дискурсі. Вивчення негативних емоцій в межах когнітивно-дискурсивної парадигми зосереджує увагу дисертантки на особливостях їх конструювання в соціальній взаємодії комунікантів.

Тому закономірним є розгляд особливостей комунікації в кінодискурсі, в результаті якого запропоновано оригінальну прагмасеміотичну модель, що включає опосередковану й відкладену в часі взаємодію колективного автора та колективного реципієнта, уможливлену спільністю картин світу й спрямовану на (ре)конструювання смислів у процесі інтеграції вербального, невербального і кінематографічного семіотичних ресурсів за посередництвом візуального та аудіального модусів (с. 124).

На особливу увагу заслуговує виявлення інтерсуб’єктивного характеру конструювання емоцій в кінодискурсі (с. 131), що демонструє утілене прагнення колективних автора і реципієнта до соціальної взаємодії й реалізації особистісних смислів у соціальному середовищі.

Важливим здобутком дисертантки є розробка комплексної методики аналізу негативних емоцій в англomовному кінодискурсі, яка складається з чотирьох етапів і включає 1) визначення теоретико-методологічної й категорійно-поняттєвої бази дослідження; 2) виявлення концептуальних ознак емоцій гніву, страху, суму й відрази; 3) встановлення вербальних, невербальних і кінематографічних профілів досліджуваних емоцій; 4) аналіз механізму мультисеміозису негативних емоцій, реалізованого вербальними, невербальними та кінематографічними семіотичними засобами за посередництвом візуального й аудіального модусів.

Залучений когнітивно-прагматичний лінгвoseміотичний підхід до аналізу кінодискурсу дає змогу виявити вісім моделей комбінування й взаємодії семіотичних ресурсів у процесі актуалізації негативних емоцій, виокремлених за статичним і динамічним принципами, що в подальшому уможливило виявлення в роботі закономірностей конструювання негативних емоцій у кінодискурсі.

Вважаємо, що окреслені у вступі та перших розділах дисертації лінгвофілософські принципи дослідницької діяльності, конкретні методи і методики дослідження, тобто вихідні метанаукові презумпції, світоглядні судження дисертантки видаються адекватними модусу розуміння природи й сутності досліджуваного об'єкта.

Узагальнена наукова ідея дисертантки дала змогу здобути нові наукові результати в практичній частині дисертаційної праці, що охоплює третій, четвертий, п'ятий і шостий розділи.

Ретельно і виважено, зі залученням адекватних методів аналізу виокремлено концептуальні ознаки гніву, страху, суму й відрази (підрозділи 3.1, 4.1, 5.1, 6.1), визначено їхні вербальні, невербальні й кінематографічні профілі (підрозділи 3.2, 4.2, 5.2, 6.2), структуровано моделі актуалізації кожної базової негативної емоції вербальними, невербальними й кінематографічними семіотичними ресурсами в англomовному кінодискурсі (підрозділи 3.3, 4.3, 5.3, 6.3). Якісний, логічний, послідовний емпіричний

аналіз засвідчує системність мислення дисертантки, глибину й точність проведеного аналізу.

Вагомим є виділення спільних й відмінних характеристик кожної емоції в аспекті їх мовних і немовних властивостей у кінодискурсі, а саме спільними є елементи вербального профілю, в той час як відмінні ознаки емоцій гніву, страху, суму, відрази демонструють найбільшу розбіжність у невербальному та кінематографічному вимірах, а також у різних домінантних моделях мультисеміозису окремих емоцій.

Достовірність отриманих у ході дослідження результатів підкріплено рисунками, таблицями і статистичними підрахунками.

Схвально, що кропітка, аналітична робота з теоретичними, лексикографічними й джерелами ілюстративного матеріалу, помножена на ерудицію здобувачки в дотичних до дисертації гуманітарних питаннях, стала запорукою виважених, відповідним чином структурованих, науково обґрунтованих висновків, що наближають нас до розкриття ментальних процесів категоризації навколишньої дійсності та розуміння його морально-ціннісних установок.

Слід зробити акцент й на солідній джерельній базі, опрацьованій дисертанткою: 418 найменувань, з них 217 іноземними мовами; 28 найменувань довідкової літератури; ґрунтовний фактичний матеріал: 228 джерел, з яких методом суцільної вибірки виокремлено 4000 епізодів – контекстів вербальної, невербальної й кінематографічної актуалізації емоцій гніву, страху, суму та відрази. Публікації (37 позицій) пропорційно й повно висвітлюють зміст шести розділів дисертації. Автореферат повністю презентує основні положення дисертаційної розвідки.

Як і будь-яке глибоке, інноваційне дослідження, опонована робота дає ґрунт для роздумів та дозволяє висловити деякі побажання на майбутнє щодо поліпшення оформлення результатів наукового пошуку.

1. Дисертантка проводить ретельний аналіз співвідношення понять «кінодискурс», «дискурс фільму», «кіносценарій» (підрозділ 1.2), в той час як

поняттям «кінофільм» і «кінотекст» у роботі було приділено менше уваги. Яким чином зазначені поняття корелюють у кінодискурсі?

2. На ремарку-дискусію заслуговує також наступний факт. Оскільки предметом дослідження обрано негативні емоції, бажано було б уточнити співвідношення понять «емоція» і «оцінка». На підставі яких факторів відбувається виділення негативної емоції і як негативна оцінка репрезентована в емоції?

3. Звідси й інша думка. У роботі зазначено, що гнів, страх, сум і відраза є базовими емоціями (с. 45-60). Але відомо, що емоціям притаманна комплексність (Изард К. Эмоции человека. М.: Директ-Медиа, 2008. 954 с.), котра зумовлює комбінацію певних емоцій під однією назвою. Чи була врахована така характерна риса емоцій під час виділення зазначених негативних емоцій?

4. Не викликає сумніву вагомість джерельної бази дослідження, що включає більше ста англомовних кінофільмів і відповідних кіносценаріїв. Проте не зрозуміло, чи брала дисертантка до уваги під час аналізу жанрову диференціацію кінофільмів і чи впливала жанрова приналежність на особливості актуалізації емоції в кінофільмі. Очевидно, це є однією з перспектив подальшого дослідження.

Наголошуємо на тому, що висловлені зауваження швидше за все впливають із власного бачення можливого варіанта представлення результатів дослідження і не знижують загальну позитивну оцінку дисертації. У авторки (і це найважливіше) є своя виражена концепція, позиція, власний науковий погляд на інтерпретацію досить непростих узагальнень і висновків, які переконливо засвідчують глибину аналізу, аргументованість і достовірність отриманих результатів.

Отже, дисертаційна праця «Актуалізація негативних емоцій в англомовному кінодискурсі: когнітивно-комунікативний і семіотичний аспекти» є оригінальним завершеним дослідженням, яке за змістом та оформленням відповідає вимогам п. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження

наукових ступенів», затвердженому постановою КМУ №567 від 24.07.2013 зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 607 від 15.07.2020 р., а її авторка – **Крисанова Тетяна Анатоліївна** – заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови.

Офіційний опонент,

доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри англійської філології
Запорізького національного університету

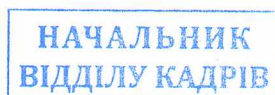
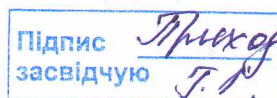
Ганна ПРИХОДЬКО

Вчений секретар:

кандидат філологічних наук, доцент

Оксана ПРОЦЕНКО

І.М. Дятлова

Відрук одержано 11.09.2020р.

Вчений секретар спецради Мр. О.І. Морозова